

Mối quan hệ giữa vai trò quản lí nhà nước về GD và quyền tự chủ, tự chịu trách nhiệm của trường đại học

(bài đăng trên tạp chí giáo dục số 76 tháng 1/2004)

TS Đặng Xuân Hải-ĐHQGHN

Để tìm hiểu thực trạng của vấn đề chúng tôi đã sử dụng phương pháp phiếu hỏi và phương pháp chuyên gia ; chúng tôi đã tiến hành điều tra ý kiến của một số người “ trong cuộc” . Phiếu hỏi chúng tôi thiết kế gồm 5 vấn đề lớn :

1.1.Về vấn đề tự chủ và tự chịu trách nhiệm trong lĩnh vực học chính : câu hỏi và các câu trả lời đối với các vấn đề cụ thể như sau :

- Về chương trình : Đa số ý kiến cho rằng tự chủ và tự chịu trách nhiệm như điều 55 của Luật GD quy định là tốt , nếu cho thêm quyền trong tình hình thiếu các chuyên gia biết phát triển chương trình như hiện nay ở các trường đại học sẽ dẫn tới ảnh hưởng chất lượng và hiệu quả đào tạo.
- Về các loại hình và quy mô đào tạo : Đa số ý kiến cũng cho rằng trong bối cảnh cơ chế kinh tế thị trường nếu trao quá nhiều quyền tự chủ cho các nhà trường “ đa dạng hoá” loại hình đào tạo có thể dẫn đến “ không kiểm soát nổi ” có thể không bám sát nhu cầu thực của xã hội .
- Về kiểm tra đánh giá : Nhà nước nên quy định các “ chuẩn” và hướng dẫn quy chế, quy trình đánh giá nhằm tăng tính chính xác , khách quan của kết quả đánh giá chứ không nên “ bao cấp” hay “áp đặt”

1.2 Về vấn đề tự chủ và tự chịu trách nhiệm trong quản lí nhân sự :

- Tự chủ và tự chịu trách nhiệm về cơ cấu tổ chức bộ máy : Đa số ý kiến cho rằng khi đã khoán quỹ lương thì vấn đề quản lí nhân sự hiển nhiên là trao cho các trường “tự chủ”. Tuy nhiên nhà nước cần cho một cơ chế “ sàng lọc-đào thải” thì nhà trường mới “tự chủ” được; nếu không thì khó mà “tinh giản” hoặc tăng cường chất lượng đội ngũ vì hiện nay ông hiệu trưởng chả có quyền “đuổi ai” khi họ cũng là “cán bộ nhà nước” như ông ta!

1.3. Về khái niệm "trực thuộc" Bộ: Nhiều ý kiến cho rằng khái niệm “trực thuộc” được hình thành từ thời bao cấp khi chuyển sang cơ chế quản lí mới cần nhận diện lại mà nên coi khái niệm trực thuộc gắn với quyền quản lí nhà nước *trực tiếp* đối với các trường đó (vì đã là Bộ GD&ĐT thì thực hiện chức năng QL Nhà nước về GD&ĐT đối với bất lý cơ sở GD&ĐT nào trên đất Việt nam)

1.4. Về mức độ phân cấp : Nhiều ý kiến cho rằng không thể “đối xử “ với một trường “lớn” (Không chỉ lớn về quy mô, đội ngũ mà còn cả truyền thống và uy tín xã hội !) cũng như với một trường “nhỏ”(còn non trẻ!). Nói một cách khác cần có mức độ phân cấp, phân quyền khác nhau đối với các trường khác nhau, điều này có thể công khai, minh bạch !

1.5. Về vai trò QL Nhà nước trong bối cảnh tăng cường quyền tự chủ và tự chịu trách nhiệm của các trường đại học : Nhiều ý kiến cho rằng Bộ nên làm tốt chức năng QL Nhà nước của mình và “*nắm cái cần nắm, buông cái cần buông !*” . Cụ thể các ý kiến cho rằng Bộ nên làm tốt những việc sau :

- *Nghiên cứu, ban hành kịp thời, sát thực tiễn hệ thống các văn bản chỉ đạo để tạo hành lang pháp lí rõ ràng, minh bạch cho nhà trường có thể thực hiện quyền tự chủ và tự chịu trách nhiệm “ trong các hoạt động cụ thể” của trường mình và có cơ chế, chế tài cho họ phải tự chịu trách nhiệm*
- *Quản lí các trường đại học chủ yếu là giám sát sự tuân thủ điều lệ nhà trường và các quy định của pháp luật và thông qua việc phê duyệt để cho ban hành quy chế hoạt động của từng trường. Quy chế hoạt động của nhà trường khi được cấp có thẩm quyền thông qua thì đó là “ Giấy chứng nhận” về quyền tự chủ và tự chịu trách nhiệm của trường đó.*
- *Xây dựng hệ thống tiêu chí đánh giá chất lượng và quy trình kiểm định chất lượng để khẳng định chất lượng và hiệu quả đào tạo của một nhà trường từ đó khẳng định sự tự chịu trách nhiệm xã hội của nhà trường đó.*
- *Thực hiện chế độ kiểm tra, thanh tra định kỳ và kiểm toán độc lập đồng thời coi trọng công tác thống kê lưu trữ, báo cáo thường kỳ*

2. Sau khi nghiên cứu thực trạng về triển khai điều 55 của LGD ở một số trường đại học chúng tôi đã đi đến kết luận :

1. Nhiều khái niệm mới chưa được thống nhất cách hiểu và từ đó triển khai khắp khiêng (Ví dụ tự chủ xây dựng chương trình nhưng không được trái với chương trình khung..!.; Tự chủ tổ chức tuyển sinh có đồng nghĩa với tự chủ trong việc thi tuyển đầu vào cho trường mình không hay phải “3 chung” theo chủ trương của Bộ GD&ĐT !...)

2. Mặc dù cơ chế QLNN đã có sự thay đổi nhưng QLNN về GD&ĐT nói chung , đối với trường đại học nói riêng chưa theo kịp tình hình và sức ỳ của cơ chế quan liêu bao cấp vẫn còn khá lớn ở những người QL các cấp, Ví dụ nhiều ý kiến điều tra thu được đã trả lời nếu cho tự chủ về tổ chức và bộ máy mà chưa cho cơ chế “ sàng lọc- đào thải” thì khó mà “Tự chủ “ về quản lí nhân sự được

3. Nhà trường đại học chưa sẵn sàng cũng như chưa có sự chuẩn bị cần thiết cho việc thực hiện quyền tự chủ và tự chịu trách nhiệm trong cơ chế mới; Theo phiếu điều tra của chúng tôi có ý kiến còn sợ tự chủ ví dụ tự chủ về chương trình, về tài chính nên có “ Giới hạn “ nếu không thì “ không quản lí nổi !“

4. Nhận thức, năng lực, trình độ của các CBQLGD, QLNT còn bất cập, còn sợ chịu trách nhiệm; có sự khác biệt giữa các trường

5. Nhà nước mà cụ thể là Bộ GD&ĐT chưa làm tốt chức năng QL nhà nước của mình mà còn vừa ôm đồm vừa buông lỏng mà một trong nhiều ý kiến trả lời phiếu hỏi đã nêu là : Bộ chưa kịp thời nghiên cứu, ban hành sát thực tiễn hệ thống văn

bản chỉ đạo , tạo hành lang pháp lí rõ ràng, minh bạch để nhà trường có thể thực hiện quyền tự chủ và tự chịu trách nhiệm trong các hoạt động cụ thể liên quan đến các lĩnh vực đã được quy định ở điều 55 của Luật GD .

6. Từ một số cơ sở lí luận và thực trạng của vấn đề QLNN về GD với việc triển khai quyền tự chủ và tự chịu trách nhiệm của các trường đại học chúng tôi đề xuất một số biện pháp nhằm một mặt tăng cường QLNN về GD những vẫn nâng cao được quyền tự chủ của các trường đại học:

a/Nâng cao nhận thức của các CBQLGD nói chung và CBQL nhà trường đại học nói riêng về quyền tự chủ và tự chịu trách nhiệm của nhà trường và mối quan hệ song đôi giữa việc tăng quyền tự chủ gắn với trách nhiệm xã hội của một đối tượng chịu sự QLNN về GD

b/ Định rõ chức năng QLNN về GD nói chung và đối với các trường đại học nói riêng trên cơ sở một hành lang pháp lí rõ ràng đồng bộ và hợp lí; không can thiệp vào các hoạt động cụ thể và những hoạt động mà nhà trường có khả năng làm tốt hơn; phá vỡ sức ỳ của các quan niệm "xin- cho", " Bộ Chủ quản" theo quan điểm tập trung bao cấp.

c/ Cụ thể hoá và thể chế hoá khái niệm quyền tự chủ và tự chịu trách nhiệm thông qua việc kịp thời phê chuẩn quy chế tổ chức và hoạt động của các loại hình trường . Giám sát việc tuân thủ quy định và quy chế và định rõ trách nhiệm giải trình khi có yêu cầu

d/ Hình thành mô hình "Hội đồng nhà trường" như một hội đồng quyền lực (chứ không phải hội đồng tư vấn như hiện nay!) với một chức năng , nhiệm vụ rõ ràng, có thành phần hợp lí (có tỷ lệ % cho các thành viên liên đới ngoài trường và tăng cường quyền lực cho nó, tạo cơ chế để nó trở thành đầu mối chịu trách nhiệm về các hoạt động “tự chủ” và chịu trách nhiệm trước nhà nước, trước xã hội và trước các đối tác.

e/ Xây dựng chế độ kiểm toán tài chính để buộc nhà trường phải công khai hoá, minh bạch hoá việc sử dụng các nguồn lực và quy định các chuẩn đánh giá để tiến hành kiểm định chất lượng nhằm nâng cao trách nhiệm xã hội của nhà trường khi trao nhiều quyền tự chủ cho nhà trường

3. Một số kết luận và kiến nghị

1. Mặc dù điều 55 Luật GD có quy định những lĩnh vực trường đại học có quyền tự chủ nhưng do chưa được quy định cụ thể và phù hợp với từng loại hình trường nên khi đi vào cuộc sống còn có vướng mắc. Kiến nghị nên có một văn bản cụ thể hoá điều 55 trên theo định hướng phù hợp hoá cho các loại hình trường và chi tiết hoá các khái niệm.

2. Cơ chế tự chịu trách nhiệm chưa thật rõ ràng và chế tài cho việc "vô trách nhiệm" cũng chưa được cụ thể hoá nên có thể gây ra tình trạng tự chủ và vô kỷ

cương có thể lẫn lộn . Kiến nghị cần có một văn bản xác định cơ chế chịu trách nhiệm song đôi với việc trao nhiều quyền tự chủ cho các trường đại học để bảo đảm rằng các nhà trường phát huy hiệu quả cơ chế về quyền tự chủ và tự chịu trách nhiệm.

3. Bộ GD&ĐT cần có biện pháp để các CBQL GD&ĐT thẩm nhuần tư tưởng " Tự chủ-Tự chịu trách nhiệm" và biến thành hành động trong thực tiễn, mặt khác tập trung làm tốt chức năng QLNN của mình để hoạt động của các trường đại học tuân thủ hành lang pháp lí đã quy định.

4. Bộ GD&ĐT nên có nghiên cứu rút kinh nghiệm một số vấn đề liên quan đến vai trò của QLNN với việc tăng cường quyền tự chủ, tự chịu trách nhiệm của các loại hình trường đại học khác nhau để tiếp tục điều chỉnh cơ chế quản lí theo hướng trao quyền tự chủ gắn với quy trách nhiệm cho từng loại hình trường theo quan điểm các loại trường khác nhau có thể phân quyền không hoàn toàn giống nhau và có chế tài để bảo đảm chức năng QLNN của mình

Tài liệu tham khảo

1. UNESCO-PROAP Và MOET-NIED : Kỷ hiệu hội thảo quốc gia về quyền tự chủ và tự chịu trách nhiệm của các trường đại học. Hà nội, 27-29/4/1999
2. UNESCO: Hội nghị quốc tế về GD đại học; Chủ đề : Quyền tự chủ, trách nhiệm xã hội và tự do dân chủ trong GD&ĐT . Paris, 5-9/10/1998 (GS Vũ Văn Tảo tổng thuật)
3. Luật GD . NXBCTQG, 1998
4. Đặng Xuân Hải, "Mối quan hệ " cân bằng động " giữa gd&đt với kt-xh và việc đổi mới mục tiêu, nội dung chương trình của các trường đại học trong giai đoạn hiện nay; Tạp chí GD, số..21.(1/ 2002).
4. Chiến lược phát triển GD 2001-2010; ban hành theo quyết định ngày 28/12/2001
5. Khảo cứu về vai trò của nhà nước trong quản lí GD ĐH và nhà trường đại học : Nghiên cứu trường hợp ở 20 nước của tác giả D. Anderson and R. Johnson, Úc,1998, 29 trang (Tài liệu bằng tiếng Anh, do nhóm chính sách Biên dịch và tổng thuật)
6. Giáo trình QL hành chính Nhà nước của học viện HCQG; NXB GD , 1999 tập 1-2-3-4